

Voorbeelden van initiatieven om apothek duurzaam te maken

APOTHEEK KAN ZELF VEEL DOEN OM CO₂-VOETAFDRIJK TE VERMINDEREN

Veel openbaar apothekers zijn bezig met verduurzaming, door onder meer patiënten te stimuleren ongebruikte geneesmiddelen in te leveren, binnen FTO-verband afspraken te maken over de hoeveelheid medicatie die wordt verstrekt, papierloos te werken en minder plastic te gebruiken. Uitdagingen die het proces bemoeilijken zijn tijdgebrek en wensen van patiënten.

Auteurs

Annemoon Schilders, Suzanne de Klerk, Nicole Hunfeld, Emma van Roosmalen, Henk Vermaat en Sander Borgsteede

Gezondheidssector veroorzaakt 7% van de CO₂-voetafdruk in Nederland

Klimaatverandering is één van de grootste uitdagingen van deze tijd. Jaarlijks onder vinden veel mensen schade door hun veranderde leefomgeving [1]. Apotheken dragen door CO₂-uitstoot en medisch afval bij aan de ecologische voetafdruk [2]. Apothekers zijn bezig te verduurzamen. Welke initiatieven worden nu in de openbare apotheek toegepast?

Jaarlijks sterven wereldwijd 489.000 mensen door extreme hitte en zeven miljoen prematuren door luchtvervuiling [3,4]. Deze klimaatverandering en luchtvervuiling zijn vooral het gevolg van de uitstoot van broeikasgassen, waaronder CO₂. Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) erop aan om milieumaatregelen te nemen. Volgens de WHO kan een schoner leefmilieu

één op de vier wereldwijde sterfgevallen voorkomen [1]. Ook binnen de gezondheidszorg, en specifiek in de apotheek, speelt duurzaamheid een essentiële rol.

Uit onderzoek blijkt dat de farmaceutische industrie een 55% hogere CO₂-uitstoot heeft dan de auto-industrie [5]. De Nederlandse gezondheidssector is verantwoordelijk voor 7% van de CO₂-voetafdruk in Nederland en 4% van het afval dat wordt geproduceerd [2,6]. Daarnaast komt er 190.000 kilo aan geneesmiddelresten in het grond- en oppervlaktewater, met negatieve gevolgen zoals antibioticaresistentie en hormoon- en gedragsverandering bij vissen [7].

Apothekers zijn de medicatie-experts en zijn een toegankelijk en gerespecteerd middelpunt in de patiëntenzorg, bij wie patiënten laagdrempelig terecht kunnen met vragen en vragen over hun medicatiegebruik [8,9]. Daarom hebben zij een unieke positie in het verkleinen van de CO₂-voetafdruk door geneesmiddelengebruik [10,11,12].

Onderzoek toont aan dat apotheken een bijdrage kunnen leveren aan duurzamer medicatiegebruik en medicijnverspilling kunnen helpen voorkomen. De KNMP heeft met de Groene Toolkit een praktisch instrument ontwikkeld om apotheken te ondersteunen bij het verduurzamen van hun praktijk (zie kader). Deze toolkit is gebaseerd op de ambities van de Green Deal Duurzame Zorg, een initiatief van de rijksoverheid, met als doel de zorgsector duurzamer te maken [13,14]. Ook heeft de internationale apothekersorganisatie (FIP) een aparte pagina op de website over duurzaamheid in de farmacie [15].

Deprescribing

Een belangrijk aandachtspunt vanuit het perspectief van duurzaamheid is therapietrouw. Onvoldoende behandeling kan lei-

den tot een verslechtering van de gezondheid, waarvoor nieuwe medicatie wordt voorgeschreven. Het is daarom belangrijk dat patiënten vertrouwen houden in hun geneesmiddelen en deze goed gebruiken. Een goed eerste-uitgiftegesprek speelt hierbij een cruciale rol.

Automatische herhaalservices kunnen onnodig medicijngebruik in stand houden, doordat er geen regelmatige controle is. Wanneer apothekers herhaalmedicatie optimaliseren en therapietrouw bevorderen, heeft dit een positieve invloed op duurzaam geneesmiddelengebruik. Dat geldt helemaal voor interventies die zich richten op het stoppen van geneesmiddelen waarvoor geen (goede) indicatie is [2,13].

De Proeftuin Amersfoort is gericht op het optimaliseren van de herhaalservice en het bevorderen van therapietrouw [16,17]. Tijdens een jaargesprek met de patiënt wordt het medicijngebruik geëvalueerd. Voorafgaand aan het gesprek telt de patiënt de hoeveelheid thuis aanwezige geneesmiddelen. De apotheker kan zo de herhaalmedicatie aanpassen en optimaliseren, zodat er in het opvolgende jaar minder verspilling plaatsvindt.

Daarnaast kan de apotheek medicatiebeoordelingen doen om de behandeling te optimaliseren, bijvoorbeeld door medicatie te verminderen of te stoppen (*deprescribing*), en medicijn Cascades op te sporen en op te lossen [18]. De Stop-Start-NL-criteria kunnen worden gebruikt als instrument [18,19]. Ook zijn er als onderdeel van de multidisciplinaire richtlijn *Polyfarmacie bij ouderen* kennisdocumenten opgesteld met overwegingen en bewijs om wel of niet te stoppen met medicatie [20].

Goed weggooien

De jaarlijkse waarde van verspilde geneesmiddelen in Nederland wordt geschat op € 100 miljoen [21]. Bij alle apotheken kunnen ongebruikte geneesmiddelen worden ingeleverd. Veel mensen weten dit ook, maar slechts 54% van alle patiënten levert hun ongebruikte medicatie in [21]. Vaak is bij patiënten niet bekend wat de negatieve invloed is van onjuist weggooien.

Apotheken kunnen patiënten aanmoedigen hun ongebruikte medicatie op een goede manier weg te gooien door mondelinge informatie in de apotheek, informatie online en op de papieren zakken waarin medicatie wordt meegegeven. Patiënten kunnen via een Retourbox op een laagdrempelige manier hun ongebruikte geneesmiddelen inleveren [22]. Ook kunnen apotheken bij campagnes aansluiten en sociale media benutten [23,24]. Jaarlijks is er bijvoorbeeld de campagne 'De week van ons water' waaraan apotheken kunnen meedoen [25].

Binnen FTO-verband kunnen zorgverleners afspraken maken over de hoeveelheid medicatie die aan een patiënt wordt verstrekt. Door de medicatie af te stemmen op de

AFVAL SCHEIDEN, LEEFSTIJLADVIES

Enkele initiatieven die bijdragen aan duurzaamheid, waaronder de toolkit Groene Apotheek [12]:

- medicatiebeoordelingen gericht op stoppen met medicatie;
- voorlichting over het correct weggooien van ongebruikte medicatie: campagnes (zoals 'de week van ons water'), sociale media en informatie op medicatieverpakkingen;
- patiënten aanmoedigen om therapietrouw te zijn door ze vertrouwen te geven in hun medicatie;
- duurzamere keuzes lokaal/regionaal maken met voorschrijvers: voorkeur aan poederinhalatoren boven dosisinhalatoren als dat mogelijk is;
- leefstijladviezen om medicijngebruik te verminderen;
- duurzaam bezorgen: elektrisch en efficiënter;
- milieuvriendelijk papier;
- geen plastic verpakkingen waar mogelijk;
- afval scheiden in de apotheek;
- milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen.

Kiezen voor een milieubewuster product kan door de voorkeur te geven aan een droogpoederinhalator, met een lagere CO₂-voetafdruk, boven dosisinhalatoren, die bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen. Foto iStock

De jaarlijkse waarde van verspilde geneesmiddelen in Nederland wordt geschat op € 100 miljoen.

individuele situatie, kan de apotheker de medicijnverspilling verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door voor een kortere periode voor te schrijven bij acute pijnklachten, geplande ziekenhuisbezoeken of rond het levenseinde. Ook kan de apotheker kijken of tabletten bij een verlaging van de dosering kunnen worden gesplitst [18].

Apothekers kunnen samen met andere zorgprofessionals kiezen voor een milieubewuster product. Een geneesmiddelgroep waar winst te behalen is, is de poederinhalator. Kies bijvoorbeeld voor astma-inhalatoren met een lagere CO₂-voetafdruk, zoals droogpoederinhalatoren (DPI) in plaats van dosisinhalatoren (MDI); MDI's dragen door hun formulering bij aan de uitstoot van broeikasgassen [8,13,26].

Een aantal NHG-richtlijnen houdt al rekening met de milieueffecten van geneesmiddelen door de duurzamere variant te benoemen, zoals bij astma en climacterische klachten [2,27,28]. Deze adviezen zijn overgenomen in de indicatieteksten van het *Farmacotherapeutisch Kompas* [2].

Leefstijladviezen

De beste manier om geneesmiddelengebruik te beperken, is om te voorkomen dat geneesmiddelen nodig zijn. Dit kan door het bevorderen van een gezonde leefstijl. Veel apotheken hebben bijvoorbeeld meegewerkt aan Stoptober. Andere apothekers wandelen met hun patiën-

ten: goed voor de fysieke en mentale gezondheid [29]. Leefstijlapothekers zijn gespecialiseerd in het geven van advies en ondersteuning op het gebied van voeding, beweging en andere factoren die je gezondheid beïnvloeden [30]. Deze interventies hebben een gunstige invloed op leefstijlgerelateerde ziekten, wat leidt tot een lager medicijngebruik en een positieve impact op het milieu [13].

THERAPIETROUW IS BELANGRIJK AANDACHTSPUNT VANUIT PERSPECTIEF VAN DUURZAAMHEID

Ook binnen de bedrijfsvoering kan veel worden gedaan om te verduurzamen. Zo kan worden gekozen voor betere isolatie van het apotheekgebouw, groene energie en bezorgen met de fiets of elektrische auto. Verbruik van papier en plastic worden verminderd door papierloos werken en het vermijden van plastic verpakkingen voor eenmalig gebruik [9]. Verpakkingsmaterialen kunnen ook worden verminderd door artsen met hun dokterstas langs te laten komen. Door de hoge werkdruk en tekort aan personeel maken steeds meer apotheken gebruik van *central filling*. Dit proces brengt veel extra verpakkingsafval met zich mee en is vanuit duurzaamheidsoogpunt dus niet altijd wenselijk [13].

Potentiële barrières

Zoals beschreven zijn er verschillende mogelijkheden voor apothekers om hun apotheek duurzamer te maken. Er zijn al veel apothekers die met dit onderwerp bezig zijn, maar er zijn ook veel andere prioriteiten en uitdagingen die het proces bemoeilijken, zoals tijdgebrek en de wensen van de patiënt.

In Nederland is er nog onvoldoende inzicht welke bijdrage apothekers leveren aan duurzaamheid. Om in kaart te brengen wat openbaar apothekers doen en mogelijke barrières te beschrijven, onderzoeken wij hun initiatieven en ervaringen op het gebied van duurzaamheid. We verwachten dat dit aanknopingspunten zal geven waarmee we apothekers beter kunnen ondersteunen bij het leveren van goede en duurzame zorg met de minste belasting voor mens en milieu. ■

Annemoon Schilders is stagiaire en Suzanne de Klerk en Sander Borgsteede zijn apothekers bij Stichting Health Base. Nicole Hunfeld is ziekenhuisapotheker intensive care Erasmus MC en vicevoorzitter KNMP met portefeuille duurzaamheid. Emma van Roosmalen is openbaar apotheker in Apotheek van Amerongen in Vught. Henk Vermaat is beleidsmedewerker bij de KNMP.

Zie voor de literatuurreferenties: pw.nl.